

Volum coordonat de
Cosmin Budeancă • Florentin Olteanu

DUPĂ 25 DE ANI

**Evaluări și reevaluări istoriografice
privind comunismul**

**Institutul de Investigare
a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc**
**Memorialul Rezistenței
Anticomuniste „Țara Făgărașului”**

POLIROM
2017

Cuprins

<i>Prezentarea autorilor</i>	7
<i>Cuvânt-înainte</i>	17

EVOLUȚII POLITICE ȘI SERVICII SECRETE

„Un adevăr incomod...” Câteva aspecte mai puțin cunoscute din relațiile ambasadorului american David Funderburk cu autoritățile comuniste din România între anii 1981-1983 (Cercet. dr. Denisa Florentina BODEANU)	25
Despre rolul poliției secrete în evoluția sistemului comunist polonez. Un model de interpretare (Prof. univ. dr. habilit. Krzysztof BRZECHCZYN)	44
Combinatii operative ale serviciilor secrete maghiare îndreptate împotriva Vaticanului cu conexiuni românești (1955-1975) (Cercet. BANDI István)	61
Capitalul colaboraționist – transformarea capitalurilor. Un posibil cadru de interpretare pentru analiza colaborării cu serviciile de securitate din fostele țări socialiste (Cercet. dr. SLACHTA Krisztina)	75

EVOLUȚII ECONOMICE, SOCIALE, CULTURALE ȘI RELIGIOASE

Împrumuturile României comuniste de la Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (Conf. univ. dr. Ilarion ȚIU).	101
Clîșee staliniste la sârbii din România (1948-1951). Studiu de caz: „Kulturni uputnik” – „Îndrumătorul cultural” (Cercet. dr. Miodrag MILIN)	119
Germanii din România în anii regimului comunist. Retrospectivă istoriografică (Cercet. dr. Vasile CIOBANU).	134
Cenzura comunistă. Evaluări istoriografice (Prof. univ. dr. Ion ZAINEA)	150
<i>Enciclopedia sovietică moldovenească</i> . Între politică, ideologie și știință (Lect. univ. dr. Ion Valer XENOFONTOV).	167
....Frumoase-s nunțile-n Colhoz...” sau despre mariaj în mediul rural sovietic (1960-1980) (Cercet. dr. Lidia PRISAC)	181

Cercet. dr. SLACHTA Krisztina*

Capitalul colaboraționist – transformarea capitalurilor. Un posibil cadru de interpretare pentru analiza colaborării cu serviciile de securitate din fostele țări socialiste**

Introducere

În cadrul lucrării noastre, dorim să analizăm colaborarea dintre serviciile de securitate din fostele țări socialiste, ca o formă de acumulare a capitalului social, în concordanță cu definiția lui Bourdieu¹, ce ar putea fi interpretată în sensul de „capital colaboraționist”. Conform cadrului interpretativ oferit de Bourdieu, activitățile unui colaborator neoficial ar putea fi considerate o modalitate de a converti capitalul social acumulat în perioada colaborării acestuia cu serviciile de securitate ale statului, cu scopul de a obține o poziție socială mai bună. Din acest punct de vedere, colaborarea cu unul dintre serviciile de securitate ale statului ar putea fi considerată o metodă de a acumula capital. În cazul în care un individ – agent al serviciilor secrete – se dovedea a fi de încredere și oferea informații de bună calitate, acest lucru îi putea fi de folos în ascensiunea socială, ca cetățean. În sfârșit, el putea să își folosească acest capital social și cultural (ex., o bună cunoaștere a limbii, o rețea socială extinsă, experiențele de muncă la niveluri înalte) acumulat pe parcursul anilor de lucru în folosul serviciilor de securitate, pentru a-l transforma într-un alt tip de capital după căderea regimurilor socialiste.

Din păcate, este extrem de dificil de urmărit parcursul vieții unui fost colaborator al serviciilor secrete, în special după schimbarea regimului și a sistemului. Cu toate acestea, vom analiza în continuare ambele situații, ilustrându-le cu exemple de persoane care au luat decizia de a intra în serviciul securității statului din considerente ce țin de existență și au asigurat astfel „pâinea” familiei. Vom prezenta aceste vieți și carierele de agenți ai serviciilor secrete în cadrul unor studii de caz, ilustrând colaborarea cu serviciile speciale din punctul de vedere al strategiei de acumulare de capital social sau, în acest caz specific,

* Arhivele Istorice ale Serviciilor Secrete din Ungaria – ÁBTL, Budapesta, Ungaria.

** Această lucrare a fost realizată cu sprijinul Bursei de cercetare „János Bolyai” a Academiei Maghiare de Științe/This paper was supported by the János Bolyai Research Scholarship of the Hungarian Academy of Sciences.

1. Pierre Bourdieu, „The Forms of Capital”, în John Richardson, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood, New York, Westport – Connecticut, London, 1986, pp. 241-258.

de capital „colaboraționist”. Pentru că a fi un colaborator neoficial al serviciilor poate fi interpretat, de exemplu, și ca cineva care își folosește abilitățile, inclusiv valorificând un capital cultural, în scopul de a-și întări legăturile cu serviciile de securitate în vederea obținerii, în timp, a unui nivel de trai mai sigur. În cadrul lucrării noastre vom prezenta, așadar, doi „comisionari” ai colaboratorilor neoficiali, care lucraseră în domeniul turismului în Ungaria și Germania de Est – în măsura în care informațiile din dosarele fostei poliții politice din Ungaria ne permit acest lucru – până în momentul fugii unuia dintre ei din Ungaria, respectiv până la prăbușirea RDG, în cazul celuiilalt.

Informatori cu normă întreagă – obținerea de informații ca mod de viață: cooperarea cu serviciile de securitate ca o posibilă strategie de viață

Unul dintre cei doi informatori era colaborator cu normă întreagă, staționat la IBUSZ², agenția de turism de stat maghiară, în același timp lucrând și pentru Serviciul de Securitate Maghiar³. Cel de-al doilea era colaborator neoficial și informator cu normă întreagă al Serviciului Securității din Germania de Est (Stasi)⁴. Ambii bărbați au fost angajați cu scopul de a-și observa colegii de muncă, dar și toți turiștii care aveau concediile organizate de această agenție de turism sau care își petreceau vacanțele în Ungaria la lacul Balaton sau în alte destinații din țările est-europene.

Cele două cariere pe care le vom analiza nu sunt deloc tipice – bineînțeles, dacă putem defini carierele unor informatori ca fiind „tipice”. Totuși, există câteva aspecte interesante asupra cărora ne vom concentra atenția: cum poate o persoană să petreacă o perioadă atât de lungă din viață colaborând cu serviciile de securitate? Cum poate o persoană să lucreze ca informator cu normă întreagă? Cât și cum este posibil ca cineva să își organizeze întreaga viață (și pe cea a familiei) în jurul unui astfel de serviciu? Cum arată viața de zi cu zi a unui informator? Ce înseamnă a fi informator, ca stil de viață?

Informatorul maghiar a început să lucreze oficial la IBUSZ, în Budapesta. Începând cu 1961, el a fost plasat la Viena, în primul birou „occidental” al agenției. În 1968 a

2. Idegengorgalmi, Beszerzési, Utazási és Szervezési Vállalat (IBUSZ): Întreprinderea Organizare, Călătorii, Aprovizionare și Turism. Compania a fost fondată în 1902, fiind responsabilă de organizarea și promovarea turismului intern și internațional. După naționalizarea companiilor (în mod gradual din 1948 și definitiv din 1951), IBUSZ a devenit compania care se ocupa de tot ce avea legătură cu turismul. IBUSZ a fost una dintre primele companii de turism din Europa care au fost naționalizate și care și-au păstrat denumirea, profilul și statutul legal, în pofida naționalizărilor, a privatizărilor, a fuzionărilor și a sciziunilor; făcând parte din Departamentul VII al Ministerului Transporturilor și Serviciilor Poștale, IBUSZ a funcționat de asemenea ca o întreprindere de stat responsabilă cu reglementarea turismului maghiar. Vezi Kudar Lajos, *As IBUSZ historiaja, 1902-1992*, IBUSZ Igazgatóság, Budapesta, 1992, p. 25.
3. Serviciul Securității de Stat Maghiar făcea parte, din 1957, din Ministerul de Interne al Republicii Socialiste Maghiare. Cseh Gergő Bendegúz, „A Magyar állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlat 1945-1990” („Schită privind istoria instituțională a structurilor serviciilor de securitate maghiare 1945-1990”), în Gyarmati György (ed.), *Trezor 1. A Történeti Hivatal évkönyve 1999 (Trezor 1. Anuarul Oficiului Istoric 1999)*, Történeti Hivatal, Budapesta, 1999, p. 79.
4. Ministerium für Staatssicherheit (MfS) – Ministerul Securității Statului din fosta Republică Democrată Germană (RDG), cunoscut și sub denumirea de Stasi.

devenit vicepreședinte al celui mai nou birou IBUSZ, deschis în Frankfurt, moment în care a profitat de ocazie pentru a întrerupe orice legătură cu Ministerul de Interne Maghiar, după 15 ani de strânsă colaborare, și a rămas în Germania de Est, alături de întreaga sa familie.

În ceea ce îl privește pe informatorul din Germania Democrată, acesta a fost angajat direct de Stasi pentru aproximativ 10 ani, după ce, din 1968, fusese colaborator neoficial. Serviciul său – la fel ca și al iubitei sale – era acela de a călători prin Europa de Est și de a petrece șase săptămâni în concediu la lacul Balaton, cu scopul de a supraveghea turiștii RDG-iști din zonă. Ultimul document din dosare ce face referire la el datează din decembrie 1989 și se referă la încetarea colaborării cu Stasi. Practic, acest cetățean își petrecuse aproape întreaga viață lucrând în mod direct pentru Stasi, iar soția sa devenise colaborator neoficial, fiind în felul acesta mai ușor pentru cei doi să își organizeze viețile și locurile de muncă.

Turismul controlat de Serviciul de securitate maghiar

În anii 1950, în Ungaria, turismul internațional era practic inexistent; însă nu putem discuta nici despre un turism intern, sau cel puțin nu în comparație cu ce s-a întâmplat în deceniile următoare. Numărul occidentalilor care veneau în Ungaria doar pentru a vizita țara și pentru a-și petrece concediile (dar nu și pentru a vizita rude sau prieteni, spre exemplu), era minim. Iar acest fapt era de înțeles dacă avem în vedere că, potrivit „obiectivelor” specifice anilor '50, turiștii care veneau din țările „imperialiste”, considerate „neprietene”, erau supuși unui control riguros, cercetați amănunțit și aveau o serie de restricții în privința locurilor pe care le puteau vizita în Ungaria, dar și în unele părți din Budapesta. Această atitudine extrem de precaută și fățișă reflecta nervozitatea caracteristică perioadei Războiului Rece, care crease un sentiment general de teamă și suspiciunea față de „spionii și sabotorii imperialiști occidentali” și care – după 1956 – s-a transformat într-o frică față de „reacționarii contrarevoluției”.

Începând din 1957, perspectiva asupra turismului s-a schimbat gradual, dar sigur. Aceasta s-a datorat în primul rând unei transformări de atitudine pe modelul „vechi-nou” în rândul conducerii partidului și – ca o consecință – și în ceea ce privește unele instituții naționale, precum Serviciul securității de stat, controlul vamal, poliția, dar care s-a făcut simțită și în ceea ce privește dezvoltarea urbană, transportul în comun, planificarea și infrastructura. Practic, imediat după revoluția din 1956 dezvoltarea turismului a devenit o prioritate. „Deschiderea către Vest” a devenit o temă de importanță majoră, în special la începutul anilor '60, pentru că reprezenta și o oportunitate pentru Partidul Comunist Maghiar de a scăpa de izolarea rezultată în urma represaliilor din timpul evenimentelor din 1956. Numărul tot mai mare de turiști occidentali care plecau în acea perioadă din Ungaria cu impresii și amintiri pozitive părea că reprezintă cadrul perfect și soluția ideală pentru a mai scădea tensiunile generate de „propaganda Războiului Rece” împotriva țării⁵. În paralel cu această tendință, exista totodată și un interes tot mai mare pentru profitul suplimentar pe care îl producea circulația valutară generată de turismul internațional.

5. Krahulcsán Zsolt, „A nemzetközi kapcsolatok állambiztonsági szabályozása (1961-1965)” [„Reglementarea relațiilor internaționale din punctul de vedere al serviciilor de securitate (1961-1965)”], *Betekintő*, 2/2008, disponibil on-line la www.betekinto.hu/2008_2_krahulcsan (accesat la 27.08.2015).

Responsabilitatea pentru controlul turismului în cadrul securității statului revenea Departamentului de contraspionaj, care – ca urmare a evenimentelor din anul 1956 și din cauza creșterii îngrijorătoare a numărului de turiști, în special occidentali – a fost nevoit să facă față unor noi probleme privind supravegherea străinilor care își făceau concediul în țară. Pe lângă verificările făcute de poliție asupra turiștilor străini, Departamentul III/II al Serviciului de informații, dar și diviziile sale specializate în contraspionaj aveau atribuțiuni de urmărire a turiștilor care intrau legal în Ungaria⁶.

Controlul numărului mare de străini care intrau în țară a reprezentat o provocare considerabilă pentru serviciile de informații maghiare, ca și pentru unitățile de control vamal. Până la 1961 – fără o legătură cu ridicarea Zidului Berlinului, pe 13 august – se luaseră deja măsuri specifice cu scopul de a controla fluxul de turiști străini. În consecință, relațiile externe ale marilor organizații și întreprinderi de stat au fost reglementate⁷ și au început să fie făcute procese-verbale pentru orice fel de infracțiuni comise de turiști⁸. Ministrul de Interne chiar a sugerat în mod public „organizarea unei așa-zise *asistențe sociale* cu scopul de a sprijini Serviciul de contraspionaj”⁹, adică recrutarea de personal din rândul celor care lucrau în sectorul turismului și al cetățenilor care călătoreau în țări capitaliste, pentru a asigura asistență operativă și a ajuta în cadrul activităților de contraspionaj.

Este evident din rapoartele întocmite cu privire la persoanele provenite din așa-zise țări „neprietene” că Serviciul de securitate maghiar considera că „cel mai periculos grup de turiști” este format din foștii cetățeni maghiari și germanii expatriați, dar și emigranții politici, care veneau în vizită la rude. Aceștia deja intraseră în țară în calitate de cetățeni străini, „occidentali”, după începutul anilor '60, când țara fusese redeschisă pentru turiști, și solicitaseră o viză specială pentru a putea să își viziteze familiile. Iar ei vorbeau limba și aveau cunoștințe despre condițiile de viață și situația politică de la acel moment¹⁰.

Periodic se pot regăsi în documente oficiale referințe cu privire la implicarea în mod deliberat, pe parcursul deceniilor, în acțiuni ale serviciilor secrete sau în misiuni de contraspionaj a unor persoane care lucrau în sectorul turismului, de la angajați ai hotelurilor și restaurantelor¹¹, până la angajați în funcții de conducere de nivel mediu etc.

6. După restructurarea Ministerului de Interne în 1962, schimbările în structurile de putere au devenit cât se poate de evidente: Departamentul III/I, respectiv Departamentul de Informații Externe avea ca principale îndatoriri „urmărirea serviciilor de informații inamice, locațiile lor, activitățile sub acoperire, planurile și metodele acestora”, cât și „destructurarea organizațiilor ostile ale emigranților”. În acea perioadă, competențele Departamentului III/II (contraspionaj) au fost extinse cu mult dincolo de îndatoririle obișnuite de monitorizare a turismului internațional și de eliberare a vizelor, cu scopul de „a detecta și a crea diversivni agenților și serviciilor occidentale de contraspionaj”. Cseh Gergő Bendegúz, *op. cit.*, pp. 77, 80.

7. Hotărârea Comitetului Partidului Muncitoresc Socialist Maghiar din 20 februarie 1961. Krahulcsan Zsolt, *op. cit.*

8. Arhivele Istorice ale Serviciilor Secrete din Ungaria – ÁBTL (în continuare, ÁBTL), 1.11.9/40J/3, 34-322-68, 34-154-1974, 34-53/1973.

9. Open Society Archive (OSA), Arhivele on-line, colecție de instrucțiuni a Ministerului de Interne, 10-61/2/1961.

10. De exemplu, ÁBTL, dosarele 3.1.5.O-17243/4. Granița Germaniei de Vest, turismul intern și internațional dinspre și către Mór și Sárbogárd; ÁBTL 3.2.5. O-8-121-1, 2 și 3. „Organizațiile șvabești ostile care operează în RFG”, care conține trei părți.

11. De exemplu, portarul hotelului Lidó din Tihany a lucrat ca „asistent social”. Printre sarcinile sale erau incluse: colectarea de date, observarea atentă și raportări despre orice fel de mișcări ale turiștilor occidentali. El era de asemenea responsabil să îi lase pe ofițerii operativi să intre în

În ceea ce privește „asistența socială” menționată anterior, IBUSZ, care deținea monopolul asupra turismului maghiar, avea un rol de importanță majoră, deoarece putea să se implice în procesul de observare și control al turiștilor maghiari sau străini care veneau sau plecau din țară¹². Astfel, nu doar direcția maghiară a agenției de turism era implicată, ci și ghizii IBUSZ care se aflau în afara țării și de asemenea cei care erau implicați în administrarea birourilor din Europa de Vest. Toți aceștia erau „obligatoriu” recrutați de Serviciul de securitate maghiar. Cel mai adesea, oamenii „ajutau” în secret „cauza națională”, de exemplu, sprijinind ca informatori Ministerul de Interne¹³.

Operațiunile Serviciului de securitate au fost îmbunătățite cu sprijinul rețelei de informatori, așa-numitele „relații oficiale” sau „relații sociale”. „Relațiile oficiale” erau reprezentate de personalul de conducere, care avea obligația, ocazional sau cu o anumită frecvență, să sprijine cu informații Serviciul de contraspionaj. De altfel, oferirea de informații ofițerilor superiori din cadrul Serviciului de contraspionaj reprezenta o condiție obligatorie pentru a-și putea păstra funcția. Așa-numitele „relații sociale” se implicau în astfel de activități din proprie inițiativă, de cele mai multe ori din „motive patriotice”, dar, de asemenea, ținând cont și de avantajele pe care le aveau datorită locului de muncă. Astfel, angajații care lucrau în domeniul turismului nu doar că informau Serviciul de contraspionaj, ci chiar se implicau și sprijineau diferite operațiuni specifice.

În privința aceasta, importanța dosarelor care conțineau rapoarte redactate de angajații birourilor IBUSZ din Viena¹⁴ și Frankfurt (primul al agenției în Germania de Vest, deschis în 1968) este crucială¹⁵. Din aceste dosare putem afla nu numai despre operațiunile zilnice ale agenției de turism, cum era permis accesul turiștilor în țară, procesul administrativ de eliberare a vizelor, schimbul valutar autorizat, ci și despre relațiile dintre reprezentanții agențiilor IBUSZ și ofițerii de contraspionaj¹⁶. La sediul IBUSZ din Viena au fost trimiși doi informatori care nu aveau cunoștință unul despre existența celuilalt.

camerele clienților (atunci când aceștia se aflau în excursii mai lungi, de exemplu), cu scopul de a instala sisteme de monitorizare. ÁBTL 3.1.5. O-13535 Dosarul „Berlini”, ff. 20-29.

12. Afirmația că toți ghizii și conducătorii de grupuri de turiști maghiari care călătoreau în Vest, precum și liderii de grupuri de turiști occidentali care veneau în Ungaria ar fi fost agenți ai serviciilor de securitate din țările de origine este exagerată, dar foarte populară.
13. Așa-numitele dosare „IBUSZ”. ÁBTL M-27420 „Sós Irén”, dosar de rețea (mapă anexă); ÁBTL Bt-916/1, es 2. Dosarul de urmărire informativă „Bánkuti”; ÁBTL Bt-1013/1, 2 dosarul „Rounder”; ÁBTL Mt-203 dosarul „Rounder”; ÁBTL Bt-235 dosarul „Sheperd”; ÁBTL Mt-576 dosarul „Sheperd”.
14. Biroul IBUSZ din Viena a fost înființat în perioada interbelică. În timpul naționalizărilor a rămas singurul birou occidental al agenției de turism în proprietatea statului. În anii '50, atribuțiile sale au fost limitate la problema biletelor de tren pentru Austria, din moment ce turismul către Ungaria nu mai exista. Pe atunci, Austria analiza serios oportunitatea extinderii licenței IBUSZ către Viena, deoarece biroul IBUSZ nu reprezenta altceva decât o competiție nedorită pentru agențiile de turism austriece. Österreichisches Staatsarchiv (OeSta) AdR AA Wpol cutia 1949/108, dosar nr. 115.919; 121.254 și 138.462.
15. ÁBTL Bt-1013/1 și 2, Dosarul „Rounder”; ÁBTL Mt-203 Dosarul „Rounder”; ÁBTL Bt-235 Dosarul „Sheperd”; ÁBTL Mt-576 Dosarul „Sheperd”. Într-un articol, Géza Rehák folosește și el dosarele pe care le analizăm aici: Rehák, Géza, „Rounder és Sheperd jelenti Bécsből. Adalékok az IBUSZ és az állambiztonság kapcsolatahoz” („Rapoartele lui Rounder și Sheperd din Viena. Note despre conexiunile dintre IBUSZ și serviciul securității de stat”), *Kommentár*, 2010/4. pp. 91-101.
16. ÁBTL Bt-1013/1 și 2, Dosarul „Rounder”.

Această decizie a făcut procesul de conspirare cu atât mai dificil, deoarece încă de la început cei doi au depus eforturi semnificative pentru a se „deconspira” reciproc¹⁷. Rapoartele trimise de la biroul din Viena conțineau informații ce țineau de activitățile zilnice, dar și relatări detaliate despre zvonurile care circulau la nivel local, acestea din urmă fiind mereu solicitate de ofițeri de legătură¹⁸.

Agenții sub acoperire care aveau atribuții administrative la biroul IBUSZ din Viena au primit inițial sarcina de a identifica orice posibilă rea intenție din partea străinilor care doreau să își petreacă vacanța în Ungaria, preferabil chiar înainte ca aceștia să se decidă să apeleze la serviciile oferite de agenția de turism. Dincolo de observarea turiștilor (potențiali), informatorii aveau misiunea de a-i urmări pe proprietarii și reprezentanții agențiilor de turism austriece sau din Germania de Vest care funcționau ca „distribuitori” ai ofertelor și serviciilor IBUSZ¹⁹. Pentru că, potrivit datelor la care am avut acces, IBUSZ nu a fost capabilă să gestioneze cererile tot mai numeroase cu privire la organizarea de excursii în Ungaria. În consecință, a fost nevoită să se bazeze foarte mult pe cooperarea cu agențiile de turism occidentale, mai ales când era vorba despre promovarea reclamelor. În aceste condiții, și alți proprietari de agenții de turism occidentale care erau implicați în organizarea de vacanțe în Ungaria (și care în mod obligatoriu trebuiau să colaboreze cu IBUSZ) erau atent monitorizați.

Cooperarea cu securitatea de stat ca posibilă strategie pentru o viață mai bună

Rapoartele lui Ú.F.²⁰, agent cu numele de cod „Rounder”, oferă o imagine de ansamblu asupra activităților zilnice din agențiile de la Viena și Frankfurt. „Rounder” s-a oferit din proprie inițiativă să intre în slujba Serviciilor de informații maghiare, în 1955 – dată la care nu exista încă nicio cooperare între el și Ministerul de Interne. După evenimentele din 1956 însă, el și-a contactat ofițerul de legătură care, în 1959, a oferit un raport detaliat asupra afilierii oficiale a lui Rounder, de la care trecuseră aproape 4 ani²¹. Raportul relevă faptul că în 1955 Ú.F. lucra ca angajat cu jumătate de normă pe postul de șef al Diviziei Poștale a Departamentului VII al Ministerului de Interne, care era, de fapt, Departamentul de Transport și Comunicații²². Pe de altă parte, era angajat cu normă întreagă la Întreprinderea Filatelice Maghiară (Magyar Filatélia Vállalat) și făcea rapoarte în mod regulat despre tranzacțiile valutare ale colegilor săi și despre infracțiunile de

17. Despre activitatea Serviciului de Informații Maghiar în Austria vezi Sz. Kovács Éva, „A magyar hírszerzés tevékenysége Ausztriában (1945-1965)” [„Activități ale Serviciului de Informații Maghiar în Austria (1945-1965)”], *Betekinto*, 2/2013, disponibil on-line la www.betekinto.hu/2013_2_sz_kovacs (accesat la 27.08.2015).

18. ÁBTL Bt-1013/1 și 2, Dosarul „Rounder”; ÁBTL Mt-203 Dosarul „Rounder”; ÁBTL Mt-576 Dosarul „Sheperd”.

19. ÁBTL Mt-203 Dosarul „Rounder”; ÁBTL Bt-235 Dosarul „Sheperd”.

20. Nu intenționăm să dezvăluim adevărata identitate a agenților și a colaboratorilor sau a familiilor și colegilor acestora. Ca urmare, când ne vom referi la „protagoniștii” cazurilor pe care le analizăm vom folosi inițialele numelor și numele de cod, așa cum apar ele în dosare.

21. ÁBTL Bt-1013/1. Dosarul „Rounder”, f. 12.

22. Cseh Gergő Bendegúz, *op. cit.*, p. 78.

schimbare de valută. Când Poșta urma să inaugureze un nou birou în München, lui Ú.F. i s-a atribuit conducerea acestuia, însă, din cauza izbucnirii Revoluției din 1956, acest plan nu a mai putut fi implementat²³.

În 1957, cazul „Rounder” a fost transferat către Departamentul III/II (contraspionaj)²⁴. Inițial, „Rounder” trebuia să fie mutat în Germania de Vest, dar acesta a refuzat propunerea, pentru că ar fi durat câțiva ani, susținând că nu dorea să-și lase familia în urmă. Mai târziu i s-a oferit un post în cadrul Întreprinderii de Transport Maghiare – unde, bineînțeles, ar fi fost agent sub acoperire. Potrivit unui raport privind cariera agentului „Rounder”, acesta este descris ca fiind „demn de încredere din punct de vedere politic, apt pentru a lucra ca agent, fiind fluent atât în limba engleză, cât și în limba germană”²⁵. Serviciul de informații al Ungariei, îndeosebi contraspionajul și spionajul, se confruntau încontinuu cu problema găsirii de agenți demni de încredere din toate punctele de vedere, care să fie apti pentru a efectua misiuni sub acoperire, dar să și vorbească diferite limbi străine, aceste abilități având o importanță crucială mai ales atunci când era vorba despre supravegherea turiștilor străini care intrau în țară.

În martie 1959, Ú.F. a acceptat ofertele insistente și a primit numele de cod „Kör Péter”. În angajamentul olograf, el scrie: „Prin prezenta, subsemnatul Ú.F., îmi ofer ajutorul Securității de stat, care funcționează în cadrul Ministerului de Interne. Fac asta dintr-un simțământ patriotic, cu scopul de a mă alătura luptei împotriva inamicilor Democrației Naționale.

Jur să denunț Securității persoanele care au intenții ostile, sau orice activitate ostilă despre care voi avea cunoștință, în cadrul serviciului meu sau de oriunde altundeva. Serviciul meu va fi caracterizat de onestitate; nu voi discuta cu nimeni vreodată despre cooperarea mea cu Statul”²⁶.

Mai târziu, dosarele vor scoate la iveală care a fost locul în care „Kör Péter” a lucrat în acea perioadă. Astfel, potrivit rapoartelor sale, în 1960 era deja plasat la post în Viena. Dosarele sale conțin descrieri detaliate despre proprietari și reprezentanți ai unor agenții de turism austriece și din Germania de Vest – specializate în organizarea de vacanțe în Ungaria –, precum și despre însoțitoarele acestora de sex feminin, împreună cu care vizitau frecvent Budapesta. Spre exemplu, „Kör Péter” avea o relație destul de apropiată cu domnul F., proprietarul unei agenții de turism din Germania de Vest, care organiza excursii în Ungaria.

Conținutul rapoartelor agentului „Kör Péter” sugerează că sarcinile sale cele mai importante includeau: observarea turiștilor al căror comportament suspect ar fi putut indica existența unor intenții de spionaj; identificarea străinilor care ar fi putut fi recrutați de serviciile speciale maghiare; exploatarea cercetărilor bazate pe bănuiele ale Departamentului II/III (spionaj). Pentru a ilustra aceste afirmații, considerăm relevante câteva fragmente dintr-un raport făcut de agent în timpul unei excursii la lacul Balaton, în vara anului 1960: „Pe parcursul șederii sale la lacul Balaton, F. obișnuia să își invite companioanele la distracții: el avea un mic Volkswagen; organiza în mod frecvent excursii de la Btonfüred²⁷ la restaurantul Baricska după orele 10 p.m. Am fost însoțiți de patru femei [...]. Cu doamna

23. ÁBTL Bt-1013/1, Dosarul „Rounder”, f. 12.

24. Cseh Gergő Bendegúz, *op. cit.*, p. 79.

25. ÁBTL Bt-1013/1, Dosarul „Rounder”, f. 12.

26. *Ibidem*, f. 11.

27. Balatonfüred, oraș pe malul lacului Balaton.

W.V., o funcționară puțin obeză și nu foarte simpatică, am dansat pe feribot. După ce am traversat lacul, am mers la Baricska, apoi la un bar în Füred, pentru câteva cupe cu șampanie – și ne-am simțit bine până în zori”²⁸.

În noiembrie 1960, unul dintre colegii săi – care lucra de asemenea în cadrul IBUSZ ca agent sub acoperire, având numele de cod „Kincses” – a scris un raport-caracterizare despre „Kör Péter”, care dovedește că acesta lucra deja de un an pentru IBUSZ, ca ghid turistic. Raportul evidențiază că vorbea fluent engleză, germană și franceză și se concentrează în special asupra caracteristicilor sale personale: „Tovarășul Ú. menține o relație foarte bună cu colegii săi. Are un simț al umorului dezvoltat și natural; abilitățile sale de socializare și de prezentare îl fac o persoană atractivă și agreabilă. Îl cunosc ca fiind o persoană inteligentă, dar și prefăcută. În calitate de angajat este modest, nu se laudă pe sine însuși și este foarte chibzuit [...]”.

Din punct de vedere politic, tovarășul Ú. este bine informat. Per ansamblu, nivelul său de inteligență este satisfăcător. Se plânge adesea că nu are suficient timp să citească. În timpul liber, mai degrabă doarme.

Este respectuos față de superiorii săi; nu bârfește deloc. Cu mine este în relații bune; vorbim adesea și discutăm mai mereu despre politică. Este iubit și apreciat de colegii săi; din punct de vedere profesional este ireproșabil”²⁹.

În primăvara anului 1961, IBUSZ a decis să îl detașeze pe „Kör Péter” la sediul din Viena – iar caracterul său demn de încredere, abilitățile excepționale în folosirea limbilor străine, cât și îndeplinirea în bune condiții a misiunilor pe care le avusese până atunci au făcut ca decizia să fie luată foarte ușor, fiind susținut în unanimitate, atât de ofițerul de legătură, cât și de ceilalți superiori. Cu toate acestea, erau evidențiate și câteva probleme de caracter, respectiv faptul că se implica în unele afaceri mărunte și dubioase, că ceda în fața colegilor și că profita din plin de pe urma călătoriilor în afara țării. Rapoartele mai evidențiau condiții ideale în ceea ce privește modul în care se raporta la familie, că își iubea copiii – ceea ce nu făcea decât să confirme încă o dată caracterul său demn de încredere, prin aceea că a fost nevoit să-și lase familia în urmă: o adevărată și importantă garanție a colaborării sale, așa cum era ea privită prin prisma serviciilor speciale³⁰.

Rapoartele lui „Rounder” evidențiază faptul că acesta a rămas în legătură cu domnul F., cu care se împrietenise. Iar atunci când domnul F., care, așa cum am menționat, era proprietarul unei agenții de turism, i-a oferit un loc de muncă, „Rounder” a raportat situația în felul în care ar fi făcut-o orice agent onest și demn de încredere. El obișnuia, de asemenea, să raporteze frecvent despre întâlnirile lor amicale: „În cursul serii, F. i-a oferit un loc de muncă lui «Rounder», la agenția sa de turism, situată în Hanovra, pentru un salariu de 1.600 mărci lunar. F. a insinuat, de asemenea, că ar putea să solicite oficial revenirea lui «Rounder» la IBUSZ, ceea ce, în opinia lui F., nu ar fi fost o acțiune fără precedent”³¹.

Înainte de a părăsi Ungaria, la 4 mai 1961, lui „Rounder” i s-a dat un nou plan de lucru, care cuprindea și noile sale atribuțiuni. Astfel, în cadrul misiunii sale sub acoperire, urma să se concentreze asupra agențiilor de turism din Austria, cât și din Germania de Vest care obișnuiau să organizeze excursii în Ungaria; să se ocupe de selectarea străinilor

28. ÁBTL Bt-1013/1, Dosarul „Rounder”, f. 45.

29. *Ibidem*, ff. 60-61.

30. *Ibidem*, ff. 69-72.

31. ÁBTL Mt-203, Dosarul „Rounder”, ff. 49, 55, 92.

care aveau intenția de a călători spre Ungaria, acordând o atenție deosebită activităților de contraspionaj; să colecteze date cu privire la persoanele suspecte³². Cu toate acestea, agentul (de la acea dată având oficial nume de cod) „Rounder” nu a fost informat despre faptul că un alt agent sub acoperire fusese repartizat la biroul IBUSZ. Astfel, ambii agenți aveau ca sarcină secundară supravegherea colegilor, astfel încât Serviciul de informații putea verifica, în același timp, dacă cei doi agenți sunt de încredere.

În ianuarie 1963, „Rounder” s-a întors în Ungaria pentru a-și vizita familia; în această perioadă, într-un birou comun al sediului, „Pásztorné” a găsit un raport scris pe jumătate de colegul său. Când „Rounder” s-a întors din concediu, „Pásztorné” l-a abordat pe acest subiect. Însă problema principală a fost că, deși niciunul dintre agenți nu a raportat incidentul ofițerului de legătură, superiorii de la Departament aveau informații despre „deconspirare”³³.

În noiembrie 1964, „Rounder” a fost chemat înapoi la Budapesta și a fost însărcinat să coordoneze așa-numita „filială vest-germană” a IBUSZ, fiind responsabil cu precădere de operațiunile turistice care veneau dinspre Elveția, Austria și Germania de Vest³⁴.

Într-un raport din 1968 cu privire la cariera lui „Rounder” ca agent, este evidențiat caracterul acestuia demn de încredere, aptitudinile lui de a lucra pentru serviciile secrete, cât și faptul că era potrivit pentru a lucra în afara țării (în Occident!) ca informator. În acest context, superiorii săi de la IBUSZ plănuiau să îl numească la noul birou deschis în Frankfurt, pe un post de adjunct, responsabil de partea administrativă.

Este deosebit de sensibil în privința activității operaționale. Deși la serviciu este de obicei foarte ocupat, în special în timpul vârfului de sezon turistic, întotdeauna reușește să își îndeplinească toate sarcinile ce îi sunt atribuite din partea noastră. Este o persoană proactivă în ceea ce privește munca operațională. Acționează fără întârziere în cazul faptelor pe care noi le considerăm interesante sau suspecte, asupra cărora oferă rapoarte detaliate fără întârziere. [...]

Dincolo de calitățile sale personale indiscutabile, are și câteva lipsuri ce trebuie luate în considerare și asupra cărora trebuiesc luate măsuri pentru a fi corectate, pentru a menține același nivel de calitate în cadrul cooperării ulterioare.

În ultimele luni, Rounder a devenit nemulțumit de aprecierea și recompensarea financiară a muncii sale de către IBUSZ. Firește, este adevărat că alți angajați care lucrează pe poziții similare, având mult mai puține responsabilități, primesc un salariu mai bun, pentru a-și păstra motivația. Cu toate acestea, noi nu considerăm că acesta ar putea fi un motiv care să îi justifice nervozitatea sau intenția de a lua în considerare să plece din agenție.

În concluzie, în ciuda slăbiciunilor sale, îl socotim pe Rounder apt pentru a i se încredința misiuni și sarcini operaționale mai importante, și să fie mutat³⁵.

În paralel cu această numire, a fost redactat un alt raport și a fost schițat planul de măsuri privind pregătirea și mutarea sa la Frankfurt. Cazul „Rounder” a fost preluat de Departamentul III/I, adică de către Serviciul de informații externe maghiar. În afară de

32. Rapoartele pe anii 1962-1964 cu privire la activitatea sa în cadrul biroului din Viena, precum și evaluări ale lui „Rounder” însuși se află în dosarul de muncă al agentului. ÁBTL Mt-203, Dosarul „Rounder”, ff. 47-171; ÁBTL Bt-1013/1, Dosarul „Rounder”, ff. 73-74.

33. ÁBTL Bt-1013/1, Dosarul „Rounder”, f. 113.

34. *Ibidem*, ff. 156-157, 170.

35. *Ibidem*, ff. 156-157.

sarcinile sale obișnuite, i s-au atribuit altele noi, cum ar fi crearea unor hărți detaliate ale orașelor pe care le-a vizitat (ex., München, Köln sau Stuttgart); observarea vizuală a dotărilor poliției și armatei; colectarea de informații cu privire la politică și economie – sarcini care erau mai degrabă specifice serviciilor secrete de informații³⁶. În unul din primele sale rapoarte, „Rounder” a informat despre modul în care un coleg al său din Germania de Vest a aranjat ca fiica lui „Rounder” să primească un loc de muncă în cadrul biroului IBUSZ din Frankfurt, „Rounder” oferindu-i în schimb un sejur de sărbători la lacul Balaton, la un preț foarte accesibil³⁷.

B. a obținut permisiunea [pentru fiica lui Rounder] la Arbeitsamt din prima încercare: l-a târât pe prietenul meu³⁸ după el din cameră în cameră, reușind în același timp să-l prindă pe conducătorul corporației, care era pe punctul de a pleca din țară. Le-a spus tuturor cum prietenul lui i-a aranjat un sejur la pescuit în Ungaria. Arbeitsamt este o firmă imensă și foarte importantă, având birouri pe la multe etaje – B. lucrează aici ca șef de departament, bănuiesc, văzând și că era colegul preferat al tuturor angajaților din clădire³⁹.

În ianuarie 1969, „Rounder” a redactat un raport cu privire la experiențele sale în cadrul biroului IBUSZ. Raportul reflectă o serie de aspecte privind situația turismului maghiar din acea perioadă, relațiile IBUSZ cu agențiile partenere, problemele cu turiștii care intrau în țară – acest document putând fi considerat o sursă importantă privind istoria turismului maghiar din acei ani⁴⁰.

Ultimele documente din Dosarul B al lui Rounder conțin în special informații despre fuga familiei agentului, date puse la dispoziție de Ministerul de Interne, informații despre mutarea lui Ú.F. în Germania de Vest.

În 18 martie 1969, Departamentul III/II (contraspionaj) a fost informat că „Rounder” și familia sa au dispărut și au părăsit țara: „8-as szds. SZT”⁴¹ a raportat faptul că s-a primit un telefon de la directorul biroului IBUSZ din Frankfurt. Acesta suspecta faptul că Ú.F., un angajat al filialei, și familia acestuia dezertaseră. El s-a mutat din apartamentul său și nu a mai apărut la biroul IBUSZ⁴².

O zi mai târziu, Departamentul III/I, Serviciul de informații externe maghiar, a pregătit un raport⁴³ care arăta că dezertarea lui „Rounder” și a familiei sale a fost rezultatul

36. *Ibidem*, ff. 217-219; rapoartele sale completate în Frankfurt se află în cel de-al doilea dosar, marcat cu litera „B”, adică dosarul său de recrutare (în limba maghiară, cuvântul pentru recrutare este „beszervezés”), echivalentul dosarului de rețea din Arhiva CNSAS. ÁBTl Bt-1013/2, Dosarul „Rounder”.

37. ÁBTl Bt-1013/2, Dosarul „Rounder”, ff. 6-8; o versiune a acestui raport redactat olograf se află în dosarul M (echivalentul Mapei Anexe din Arhiva CNSAS). ÁBTl Mt-203, Dosarul „Rounder”, ff. 218-221.

38. Adică pe „Rounder” însuși.

39. ÁBTl Bt-1013/2, Dosarul „Rounder”, f. 8.

40. ÁBTl Mt-203, Dosarul „Rounder”, ff. 224-238.

41. „8-as szds. SZT” = „Ofițerul sub acoperire nr. 8”. Informația era, așadar, *strict secretă*, venită din partea unui ofițer sub acoperire. Cseh Gergő Bendegúz, *op. cit.*, p. 301.

42. ÁBTl Bt-1013/2, Dosarul „Rounder”, f. 76.

43. În dosare nu există referiri la vreo măsură de precauție luată de Serviciul de informații al Ungariei cu privire la protecția agenților maghiari mutați în Germania de Vest după defectarea lui „Rounder” – care lucrase pentru Serviciul maghiar de contraspionaj și pentru Serviciul de informații timp de 15 ani. Ú.F. cunoștea foarte bine situația agenților din Viena și Frankfurt.

unei planificări precise: „Ceea ce putem spune este că Ú. a profitat de absența superiorului său, timp în care și-a planificat mutarea. A trimis cheile biroului IBUSZ înapoi la locul de muncă, prin poștă, într-un plic sigilat. Înainte de a părăsi apartamentul din Frankfurt, și-a transportat toate bunurile personale și a anulat contractul de închiriere al apartamentului prin intermediul unei scrisori”⁴⁴.

Raportul final dezvăluie informații pe care Serviciul de informații le colectase despre viața lui „Rounder” și a familiei sale în Germania. După cum s-a dovedit, nu a fost ușor pentru „Rounder” să-și găsească un nou loc de muncă, în ciuda faptului că avea cunoștințe excelente despre împrejurimi, experiență de lucru și bune abilități de utilizare a limbilor străine. Agențiile de voiaj care organizau excursii și concedii în Ungaria aveau relații legale cu IBUSZ și nu ar fi riscat să își afecteze aceste conexiuni prin angajarea unui fugar. În cele din urmă, Ú.F. și-a găsit un loc de muncă în cadrul unei companii specializate pe călătoria aeriană, fără a păstra vreo legătură directă cu agenția maghiară de călătorii⁴⁵.

Cu toate acestea, angajarea lui „Rounder” nu a reprezentat sfârșitul poveștii. La 22 aprilie 1971, Ministerul de Interne al Ungariei a început o acțiune în justiție împotriva familiei, pe baza suspiciunii de „infrațiune de refuz de întoarcere la domiciliu”⁴⁶.

Toate bunurile personale, precum și proprietățile imobiliare le-au fost puse sub sechestru în mod oficial și le-a fost confiscată corespondența cu rudele care trăiau în Ungaria. Documentele dezvăluie traumele generate de această dezertare, dar și chinurile la care au fost supuse rudele rămase în țară. În absență, familia a primit un ordin de confiscare și condamnări la închisoare: bărbatul ar fi urmat să petreacă doi ani în detenție; soția, un an și opt luni; fetele, un an și patru luni, respectiv un an și șase luni⁴⁷.

În urma studierii documentelor privind cariera de agent a lui „Rounder”, am putea ajunge la concluzia că agenții nu acceptau neapărat rolul de informatori pentru mai mult de un deceniu doar pentru beneficiile pe care le aveau în ceea ce privește viața de zi cu zi, condițiile mai bune de trai, călătorii, posibilitatea de a cunoaște stilul de viață occidental, de a fi promovați și de a excela. Dezertarea lui „Rounder” și a familiei sale nu pare a fi un „act gratuit”, spontan; ofițerii lui de legătură și superiorii au fost profund dezamăgiți de turnura nefericită pe care o luaseră evenimentele, cu atât mai mult dacă luăm în considerare modul în care, de-a lungul anilor, „Rounder” demonstrase că era sigur. Rapoartele care prezentau trăsăturile sale de caracter au evidențiat faptul că era demn de încredere, deoarece pe parcursul unei perioade de mai bine de un deceniu nu părăsise a lua vreodată în considerare posibilitatea de a dezerta, deși ar fi putut să facă acest lucru în nenumărate rânduri. Analizând istoria completă a cooperării lui „Rounder” cu Serviciul de informații maghiar, observăm că agentul a investit foarte mult efort, timp de ani de zile, pentru a-și construi relații de încredere. Drept urmare, vigilența superiorilor săi, dar

Mai mult, nu doar că îi cunoștea pe ofițerii de rang înalt din Budapesta, dar păstrase legătura și cu ofițerii de legătură maghiari și, de asemenea, cu alți agenți. În sfârșit, după etapele de pregătire și de informare, el obținuse acces la informații importante despre activitățile și practicile Serviciului de informații maghiar, atât în țară, cât și în Europa. Din moment ce defectarea lui „Rounder” a reprezentat o amenințare pentru Serviciul de informații, trebuie să se fi luat o serie de măsuri preventive, cum ar fi chemarea agenților din afara țării și abandonarea unor misiuni, schimbarea punctelor de întâlnire și a locurilor de rezidență.

44. ÁBTL Bt-1013/2, Dosarul „Rounder”, f. 20.

45. *Ibidem*, f. 91.

46. ÁBTL V-154843 Ú. F. și dosarul de caz al companiei, f. 5.

47. *Ibidem*.

și a colegilor a scăzut în intensitate, până în momentul în care el și familia sa se aflau deja în Frankfurt, așadar planul de a fugi fusese pregătit cu mult timp înainte.

Timp de mai mulți ani, „Rounder” s-a străduit să le atragă pe ficele sale către limba germană, planificând vacanțe mai lungi sau mai scurte și facilitându-le accesul la locuri de muncă în țări vorbitoare de limba germană. Relația bună pe care a menținut-o cu agențiile de turism occidentale și relațiile personale au contribuit cu siguranță la găsirea de locuri de muncă atât pentru el, cât și pentru fetele sale după ce familia „și-a luat zborul”. Nu există dovezi referitoare la momentul exact în care lui „Rounder” i-a venit ideea de a fugi în Vest, mai exact, în RFG, și niciun document din care să reiasă cât i-a luat să își pregătească plecarea în condiții sigure.

Pe de altă parte, povestea lui „Rounder” ar putea fi interpretată, așa cum apare în dosare, ca un exemplu de individ care își folosește abilitățile lingvistice ca pe un capital cultural cu scopul de a atrage atenția Ministerului Maghiar de Interne, pentru a-și întări și îmbunătăți legăturile cu serviciile speciale și, astfel, pentru a ajunge cu timpul să aibă condiții de trai mai bune⁴⁸. În cele din urmă, când au plecat în RFG, au putut să se folosească de capitalul cultural și social acumulat în perioada anilor petrecuți în Viena și Frankfurt (spre exemplu, cunoștințele de limbă îmbunătățite și o rețea socială extinsă).

Din punctul de vedere al avantajelor, colaborarea lui cu Ministerul de Interne poate fi privită ca o strategie existențială de acumulare de capital⁴⁹. Ca agent, „Rounder” era de încredere și redacta rapoarte de calitate superioară, ceea ce l-a ajutat să urce în carieră ca civil; acuratețea și conștiinciozitatea cu care a rezolvat sarcinile primite i-au asigurat un

48. Potrivit lui Bourdieu, „capitalul este muncă acumulată (în forma sa materializată sau «în-corporată») care atunci când este acaparată din rațiuni private, exclusive, de agenți sau grupuri de agenți, îi ajută pe aceștia să acapareze energie socială în formă de muncă reificată sau muncă «activă» [...] este de fapt imposibil să-ți dai seama de structura și funcționarea lumii sociale, dacă nu introduci capitalul în toate formele lui, pe lângă singura formă recunoscută de teoriile economice”. Bourdieu spune clar că „capitalul [...] în forma lui obiectificată sau în-corporată, cere timp pentru a se acumula”, ceea ce este susținut și de exemplul lui „Rounder”.

O formă de acumulare a capitalului cultural este așa-numita în-corporare a capitalului cultural care „presupune un proces de corporalizare, în-corporare, care, atât timp cât implică o muncă de inculcare și asimilare, costă timp, timp care trebuie investit personal de investitor” – de exemplu, prin însușirea, la nivel profesionist, a abilităților de folosire a unei limbi, ceea ce consumă timp. Potrivit teoriei lui Bourdieu, „capitalul social este agregarea resurselor reale sau potențiale care sunt legate de posesia unei rețele durabile de relații mai mult sau mai puțin instituționalizate de cunoaștere și re-cunoaștere reciprocă – sau, în alte cuvinte, de apartenență la un grup –, care îi oferă fiecărui membru sprijinul capitalului deținut de colectivitatea din care face parte, o *legitimare* ce le dă membrilor dreptul la credit, în toate sensurile acestui cuvânt”. Pierre Bourdieu, *op. cit.*, pp. 241-258, 241-242, 244, 249.

49. Teoria lui Bourdieu susține că „posibilitatea de convertibilitate a diferitelor tipuri de capital este baza pentru strategiile care au scopul de a asigura reproducerea capitalului (și poziția ocupată în spațiul social) prin metode de conversie care «costă» cel mai puțin în termeni de conversie a muncii și a pierderilor inerente procesului de conversie în sine (într-o situație dată de relații de putere socială)”. În consecință, „capitalul social [...] produce necesitatea riscului de nerecunoștință – ceea ce înseamnă refuzul recunoașterii datoriiilor nongarantate care sunt produsele și scopul unor astfel de schimburi”. Prin urmare, dacă presupunem că relația de colaborare a lui „Rounder” cu Serviciile secrete este un exemplu de conversie a capitalului social, iar el a beneficiat de capitalul acumulat de-a lungul anilor – pentru a dobândi o poziție socială mai bună pentru el și familia sa –, aceasta poate fi interpretată ca o strategie de conversie făcută pe cheltuiala statului. *Ibidem*, pp. 241-258, 254.

post la biroul IBUSZ din Frankfurt. Iar prețul pentru devotamentul arătat timp de 10 ani Serviciului de informații maghiar a fost scăderea atenției din partea superiorilor – situație pe care a folosit-o în avantajul său pentru a se muta împreună cu familia la Frankfurt și pentru a începe o nouă viață.

Controlul Stasi asupra turiștilor din RDG în Ungaria

Expansiunea turismului maghiar a fost alimentată de un grup aparte de turiști: familiile din RFG și RDG dezbinat de împărțirea Germaniei în două state și de prietenii acestora, care au profitat de posibilitatea de a-și petrece vacanțele la lacul Balaton, de a se revedea și de a sta un timp împreună. Practic, prin ridicarea Zidului Berlinului în 1961, relațiile germano-germane au fost nevoite să se mute dincolo de granițele celor două state. Totodată, în prima parte a anilor '60, s-a observat o creștere a standardelor de viață din Ungaria (comparativ cu alte state socialiste). Ca parte integrantă a acestui proces, până la sfârșitul decadei, statul a legalizat gospodăriile agricole de familie, existența fermierilor sau apariția unor filiale ale unor cooperative agricole⁵⁰. Deschiderea către astfel de oportunități a dus la concluzia că Ungaria, spre deosebire de majoritatea țărilor socialiste, era mai „occidentală”, datorită faptului că se adapta la așteptările și gusturile occidentale, atrăgând astfel turiști atât din Vest, cât și din Est, care veneau să își petreacă vacanța în Ungaria⁵¹.

Începând cu anii '70, familiile din RDG au arătat un interes crescut față de călătoriile cu mașina către astfel de destinații foarte populare, cum era și Ungaria și, cu precădere, satele din jurul lacului Balaton. Motivați de aspectele financiare, de costurile relativ scăzute ale unei vacanțe în Ungaria, turiștii din RDG preferau să campeze sau să își caute cazare la particulari – relaxându-se astfel și presupunând că sunt, cel puțin temporar, în afara supravegherii ghizilor și a omniprezențelor agenți ai serviciilor secrete.

Cu toate acestea, turiștii est-germani care veneau în Ungaria erau monitorizați îndeaproape, atâta vreme cât conducerea RDG și Stasi considerau că orice călătorie într-un stat socialist învecinat cu o țară din Blocul Occidental era o potențială încercare de trecere frauduloasă a frontierei⁵². Într-adevăr, un număr ridicat de cetățeni din RDG au încercat să plece către țări occidentale prin așa-numitele țări socialiste prietene – însă, cu toate acestea, nu toți cei care plecau în vacanță aveau asemenea intenții. Dar, datorită poziției ei geografice, Ungaria oferea oportunități excelente pentru asemenea încercări. Prin urmare, Stasi a început să monitorizeze zona cu atenție (inclusiv lacul Balaton), în acest context avându-și originea expresia „Zidul Berlinului extins”⁵³.

Stasi dorea, de asemenea, să mențină sub un control strict și de lungă durată fluxul crescut de turiști din RDG, care călătoreau pe cont propriu, și nu în excursii organizate

50. Romsics Ignác, *Magyarország története a XX. Században (Istoria Ungariei în secolul XX)*, Osiris, Budapest, 2002, pp. 427, 442, 454.

51. Horváth Sándor, „Csudapest és a fridsiderszocializmus: a fogyasztás jelentései, a turizmus és a fogyasztáskritika az 1960-as években” („Csudapesta și socialismul de frigider: rapoartele consumului, turismul și critica de consum în anii 1960”), *Múltünk*, 3/2008, p. 65.

52. Jens Gieseke, *Der Mielke-Konzern. Die Geschichte der Stasi 1945-1990*, Verlags-Anstalt, München, 2001, p. 175.

53. Monika Tantzsher, *Die verlängerte Mauer. Die Zusammenarbeit der Sicherheitsdienste der Warschauer-Pakt-Staaten bei der Verhinderung von „Republikflucht”*, BStU, Berlin, 2001, pp. 7-23.

sau pe baza ofertelor agențiilor de turism. Pentru a-și îndeplini acest obiectiv, Stasi se bucura de sprijinul serviciilor similare din Ungaria, Cehoslovacia și Bulgaria, ce făceau parte din sistemul numit „Zidul extins”. În 1964, un acord de cooperare între departamentele de securitate ale RDG și Ungariei a permis unui grup de operațiuni al Ministerului Securității Statului (Ministerium für Staatssicherheit – MfS) să se stabilească în Ungaria. Principalele obiective ale acestuia includeau controlul asupra turiștilor din RDG care treceau granițele Ungariei, identificarea unor infracțiuni planificate (de obicei, trecerea ilegală a frontierei) și supravegherea continuă a cetățenilor/turiștilor din RDG care erau, de asemenea, urmăriți informativ de obicei și în țara lor⁵⁴. În prima jumătate a acestei perioade, serviciile speciale maghiare au fost totodată implicate în supravegherea turiștilor din RDG și RFG care soseau la lacul Balaton, atenția fiind îndreptată și asupra directorilor de hoteluri, restaurante, hanuri sau proprietarilor care aveau spații de cazare private și care ofereau cu toții servicii pentru cetățenii din RFG.

Paranoia care domina și influența operațiunile Stasi a trecut însă dincolo de zona lacului Balaton, astfel orice activitate turistică obișnuită putând fi raportată ca fiind suspicioasă. Anumite activități distractive aparent lipsite de sens puteau fi considerate posibile infracțiuni în ochii agenților est-germani, care nu încetau să identifice conspirații și uneltiri chiar și în cele mai neînsemnate activități zilnice. Rapoartele „cărțițelor” despre vacanțele petrecute la lacul Balaton ne oferă informații despre evenimente obișnuite: între două reprize de stat la plajă, majoritatea oamenilor făceau excursii, luau cina la vreun han sau își petreceau timpul *lenevind*. Prin urmare, majoritatea rapoartelor informative de la lacul Balaton oferă de fapt informații despre „nimic”, ofițeri MfS sau „colaboratori neoficiali” întocmind informări despre întâmplări irelevante.

În timp ce lua măsuri împotriva dușmanilor regimului, Stasi avea un impact fundamental și asupra vieții „maselor tăcute”, penetrând fiecare aspect al vieții de zi cu zi a acestora, monitorizând permanent viața cetățenilor, inclusiv vacanțele „însorite” la lacul Balaton. Până la căderea regimului comunist, Stasi devenise cel mai mare serviciu secret din lume raportat la populația din fosta RDG. În consecință, și pentru prima dată în istorie, MfS a reușit să implementeze un sistem de supraveghere aproape completă a întregii populații din RDG. În perioada ce a urmat ridicării Zidului Berlinului, toți cei care călătoreau în Ungaria – sau oriunde altundeva în blocul socialist, erau strict supravegheați. Chiar și atunci când numărul de turiști care ieșeau din țară a crescut, atenția acordată acestora a scăzut doar temporar. Spre finalul anilor '80, vigilența Stasi s-a intensificat din nou și s-a menținut astfel până la finalul decadei, culminând cu „vara fierbinte” a anului 1989, un moment sensibil și în istoria MfS.

Situațiile specifice vieții de zi cu zi, cum ar fi crearea de relații de prietenie sau aspecte ce țin de bunele maniere creau suspiciuni: cu siguranță că, în opinia agenților Stasi, asemenea situații „ascundeau” întâlniri secrete și schimburi de informații și erau inițiate de reprezentanții unor grupuri specializate în traficul de oameni; discuțiile trebuiau să se refere la trecerea frontierei; cu siguranță că, în secret, ei făceau propagandă ostilă regimului. Practic, orice activitate firească sau de petrecere a timpului liber era percepută de Stasi drept „acoperire” a unei inițiative ilegale. Cel mai complicat aspect este legat de

54. Vezi și Slachta Krisztina, *Megfigyelt szabadság. A keletnémet és magyar állambiztonsági szervek együttműködése a Kádár-kori Magyarországon, 1956-1990 (Libertate supravegheată. Cooperarea serviciilor secrete maghiare și din RDG în perioada epocii Kádár, 1956-1989)*, ÁBTL – Kronosz, Budapest-Pécs, 2016.

informările redactate de cârțițe, așa-numiții „colaboratori neoficiali”, care prezentau întotdeauna situațiile exagerând cu interpretările eronate. Unul dintre motivele pentru care cetățenii din RDG se simțeau în largul lor în Ungaria era acela că țara părea la fel de liberă și de asemănătoare cu altele din Occident: turiștii din RDG uitau aproape întotdeauna că Stasi putea să îi supravegheze chiar și la lacul Balaton. Erau prietenoși, naivi și deschiși la nou, așa cum este oricine în vacanță. Aceste momente de libertate și de lipsă de suspiciuni, dublate de bucuria și ușurarea de a fi departe de rutina și monotonia unei existențe controlate de Stasi, erau supravegheate îndeaproape și interpretate într-o manieră paranoică de serviciile secrete RDG-iste.

Profilul unui informator al Stasi la lacul Balaton

Colaboratorii neoficiali angajați de grupele operative erau de obicei angajați sezonieri, ofițerii din cadrul echipei Stasi fiind de asemenea angajați doar pe timpul vacanței de vară, în cazul în care aceasta era petrecută la lacul Balaton. Pe lângă aceștia, în anii '80, erau folosiți și așa-numiții angajați cu normă întreagă⁵⁵. Teoretic, în acest caz, noțiunea de „normă întreagă”, respectiv un colaborator „oficial neoficial” constituie o contradicție în termeni – o asemenea sintagmă nici nu exista în dicționarul serviciilor secrete din Ungaria. Cu toate acestea, începând cu anii '60, exista o categorie recunoscută și de sine stătătoare în cadrul MfS – angajații cu „normă întreagă”, care primeau un salariu lunar de la Stasi, în timp ce erau angajați și cu jumătate de normă la întreprinderi de importanță vitală pentru securitatea statului. Responsabilitățile lor zilnice erau practic stabilite de MfS și, prin urmare, nu puteau fi angajați fără ca acest lucru să fie adus la cunoștința directorilor de la respectiva întreprindere⁵⁶.

În continuare vom prezenta cazul unui cuplu din RDG, care au lucrat ca informatori cu normă întreagă pentru Stasi, petrecându-și regulat vacanțele la lacul Balaton începând cu 1985. Principalul lor obiectiv era să supravegheze persoanele care erau deja în atenția Stasi din RDG, să informeze despre legăturile acestora cu Occidentul, să lege prietenii cu anumite persoane indicate de ofițerul de legătură și să documenteze totul foarte detaliat.

Rapoartele – similare cu rapoartele de operațiuni – prezintă momente de glorie din epoca de aur a turismului la lacul Balaton, aspecte privind standardele de viață din Ungaria acelei perioade, detalii despre reuniunile specifice ale unor familii din RDG și RFG. Dar, mai mult, rapoartele dovedesc prezența intensă a Stasi în Ungaria, mergând până la absurdul impertinent de a dori să știe totul și la colectarea de o manieră de-a dreptul maniacală a datelor despre infracțiuni neplanificate, dar „descoperite” de logica deformată a Stasi.

55. HIM sau hauptamtlicher inoffizieller Mitarbeiter. În Ralf Blum, Rainer Eiselt, Frank Joestel, Klaus Richter, Stephan Wolf, Hans-Jürgen Zeidler (eds.), *Abkürzungsverzeichnis. Häufig verwendete Abkürzungen und Begriffe des Ministeriums für Staatssicherheit BStU*, Berlin, 2009, p. 39.

56. Până la mijlocul anilor '80, aproximativ 4.000 de persoane au fost angajate ca informatori oficiali, majoritatea fiind plasați în RFG. Mulți dintre ei lucrau în turism, în general la RDDR. În acest fel era foarte simplu ca informatorii să fie mutați temporar în funcție de necesități, având astfel acces și la urmărirea angajaților RDDR. De asemenea, era necesar și sprijinul altor informatori. În Roger Engelmann, Bernd Florath, Helge Heidemeyer, Daniela Munkel, Arno Polzin, Walter Süß (eds.), *Das MfS-Lexikon*, Ch. Links Verlag, Berlin, 2011, p. 138.

Informatorul „Klaus Heinig” a fost de acord să devină colaborator neoficial al Stasi în 1968, pe când lucra la întreprinderea de stat pentru transporturi maritime din RDG⁵⁷. Apoi, în același an, el a devenit informator oficial – după cum indică dosarele Stasi –, iar din 1973 până în 1979 a lucrat în Germania de Vest – sub acoperire, angajat ca mecanic la o fabrică de celuloză și hârtie⁵⁸. Soția lui de atunci era de asemenea informator al MfS; mai mult, fiul lor s-a născut în RFG. În 1979, „Klaus Heinig” a fost prins în flagrant de poliția din RFG și a fost condamnat la 3 ani și 3 luni de închisoare. În cele din urmă, în 1980 a fost eliberat și trimis acasă în cadrul unui schimb de prizonieri între cele două Germanii⁵⁹. Raportul referitor la activitatea sa a evidențiat „performanțele politice și operaționale impecabile”, curajul, seriozitatea, eficiența și calitățile sale ca agent, că este calm, relaxat și, de asemenea, metodele sale de lucru eficiente și punctuale⁶⁰.

În iunie 1985, „Klaus Heinig” a fost angajat de Departamentul IV, care se ocupa de călătorii și controlul turismului. Principala sa responsabilitate era aceea de a sprijini RDDR (Agenția de Turism Est-Germană, echivalentul IBUSZ) să recruteze noi angajați și responsabili regionali pentru sezonul de toamnă și iarnă, adică să îi verifice, pentru serviciile speciale, pe potențialii aplicanți⁶¹. Pe lângă responsabilitățile obișnuite, era de asemenea angajat pe perioada verii, de obicei în vârf de sezon, în acele țări socialiste în care numărul de turiști din RDG și RFG era constant. De asemenea, era angajat pentru a însoți grupurile care aveau în componență persoane aflate sub urmărire informativă – astfel, supravegherea întregului grup de turiști, în același timp cu a celui avut în vedere în mod special, devenea mult mai simplă⁶².

După ce a fost preluat de Departamentul IV în 1985, a urmat un an întreg de pregătire pentru a se perfecționa ca informator. În timpul acestor scurte cursuri de formare, „Klaus Heinig” a fost angajat deja, pentru prima dată, în 1986⁶³. Prima lui misiune în Ungaria a fost la Budapesta, unde s-a deplasat cu mașina personală, la 4 august 1986. El s-a întâlnit cu un ofițer din cadrul grupului operațional al Stasi în parcare hotelului Novotel, la ora 2 după-amiaza. În acea perioadă, parcare hotelului Novotel era cunoscută drept locul de întâlnire al familiilor RDG-iste și RFG-iste și al prietenilor acestora care călătoreau cu mașina și care apoi își continuau împreună călătoria spre lacul Balaton, pe autostrada M7. Cu toate acestea, parcare era folosită și ca loc de întâlnire pentru informatorii care erau trimiși pentru a urmări aceste întâlniri germano-germane.

Raportul includea și parola ce urma să fie folosită la întâlnire. Astfel, „Klaus Heinig”, care urma să aștepte în mașină, era întâmpinat de ofițer cu următoarea urare: „Bună ziua, Klaus, Heinz îți transmite salutări”. Iar replica lui era: „Mulțumesc, credeam că Heinz e deja aici”⁶⁴.

57. Documentele referitoare la informatorul permanent „Klaus Heinig” includ dosare T. I. care sunt echivalente în România a dosarului de Rețea și unde sunt informații despre procesul de recrutare; dosarele T. II., care conțin rapoartele informatorului și evaluările, pot fi echivalate în România tot prin dosarul de Rețea. Die Archive der Bundesbeauftragten für die Stasi unterlagen (în continuare, BStU MfS) AIM 15610/91, „Klaus Heinig” T. I./1, ff. 9, 132.

58. BStU MfS AIM 15610/91, „Klaus Heinig” T. I./1, f. 133.

59. *Ibidem*, f. 134.

60. *Ibidem*, ff. 135-136.

61. BStU MfS AIM 15610/91, „Klaus Heinig” T. I./2, f. 38.

62. *Ibidem*, f. 39.

63. *Ibidem*, ff. 63-64.

64. *Ibidem*, f. 69.

În acest raport mai este menționat și faptul că – pe lângă salariul lunar – cheltuielile lui „Klaus Heinig” erau acoperite în totalitate de Stasi pentru întreaga perioadă de 20 de zile pe care urma să o petreacă în Ungaria. Primea diurnă, i se decontau cheltuielile specifice pentru documentare, combustibilul pentru deplasări în RDG și prin Cehoslovacia, asigurare – totul ridicându-se la o sumă ce echivala cu venitul său lunar⁶⁵.

Dosarul care conține rapoartele oficiale ale misiunii din Ungaria din 1986 arată și faptul că el a fost însoțit de partenera sa, „Claudia Kaufmann”, care lucra ca informator neoficial al MfS⁶⁶. În cele trei săptămâni cât s-au aflat în misiune, cuplul s-a întâlnit cu ofițerul de legătură de șase ori și au predat opt rapoarte⁶⁷. Dosarul conține rapoartele originale scrise de mână⁶⁸, dar și transcrierile și o evaluare⁶⁹. Interesant este faptul că versiunile originale sunt scrise cu două grafii și sunt semnate atât de „Klaus Heinig”, cât și de „Claudia Kaufmann”⁷⁰. Acest lucru poate explica de ce este atât de dificil să recuperăm ceva din dosar cu privire la angajarea „Claudiei Kaufmann” în Ungaria: cuplul a lucrat împreună de așa manieră, încât toate informațiile, inclusiv rapoartele scrise împreună, pe baza unor observații făcute împreună, pot fi găsite în dosarul lui „Klaus Heinig”⁷¹.

Rapoartele nu reprezintă o documentație sistematică asupra unui singur caz, dar ne oferă o imagine de ansamblu asupra turismului din Ungaria. Într-unul dintre rapoartele informative trimise din Budapesta, spre exemplu, este prezentată o situație care a avut loc într-o seară de vineri la hanul Paprika Csárda, din districtul 8, în fața căruia au parcat șase autobuze cu turiști și un automobil argintiu, marca Honda, cu numere de înmatriculare ungurești. Două dintre autobuze erau slovace, unul austriac, două din RDG și unul din Ungaria, iar pasagerii au participat la o cină privată în scopul promovării gastronomiei maghiare⁷².

Din rapoarte reiese că în fiecare seară cuplul vizita hoteluri mari și bine-cunoscute, restaurante, diferite zone de interes și parcuri unde era foarte probabil să apară turiști din RDG sau RFG. Informații detaliate despre ce se întâmpla pe parcursul acestor plimbări de seară sau despre diverse afirmații ale turiștilor din Germania de Vest se află și în evaluările rapoartelor informative: „Din punct de vedere operațional, informațiile sunt lipsite de relevanță atâta vreme cât nu există niciun mijloc de a-i identifica pe cetățenii din Germania de Vest” sau „informarea nu are nicio valoare operațională, este complet irelevantă”⁷³.

În ciuda acestor evaluări, coordonatorul grupului operațional își exprima satisfacția față de activitatea cuplului, cu ocazia analizei muncii lor sezoniere. Au existat însă și remarci critice, cu privire la faptul că cei doi nu au lucrat la capacitate maximă pe perioada celor trei săptămâni petrecute în Ungaria⁷⁴.

În timpul pregătirii pentru sezonul 1987, la finalul lunii martie, MfS nu numai că a planificat misiunea lui „Klaus Heinig”, dar „Claudia Kaufmann” a fost angajată de

65. *Ibidem*, ff. 69-70.

66. BStU MfS AIM 12945/91, „Claudia Kaufmann” T. I./1, ff. 292, 294.

67. BStU MfS AIM 15610/91, „Klaus Heinig” T. II./6, f. 108.

68. *Ibidem*, ff. 112-125.

69. *Ibidem*, ff. 126-134.

70. *Ibidem*.

71. BStU MfS AIM 12945/91, „Claudia Kaufmann” T. II./1, ff. 107-111, 196-197.

72. BStU MfS AIM 15610/91, „Klaus Heinig” T. II./6, f. 126.

73. *Ibidem*, f. 109.

74. *Ibidem*, f. 110.

responsabilul operațiunilor de monitorizare a turismului din Ungaria⁷⁵. „Claudia Kaufmann” fusese colaborator neoficial al MfS din 1983, iar faptul că Departamentul IV (turism) a preluat angajarea sa reprezintă o parte dintr-o strategie care să prevină „deconspirarea” lui „Klaus Heinig”. Astfel, începând din 1988, femeia a lucrat cu normă întreagă la RDDR, iar asta explica faptul că își petrecea cea mai mare parte a vacanței în străinătate⁷⁶.

Prima misiune oficială a cuplului a fost programată pentru luna august 1987, în cadrul taberei de „Tineret” de la Balatonszemes. Planul, care a fost pus la punct în martie, prevedea o descriere amănunțită a intervalului orar, a locului și a parolilor pentru o întâlnire cu ofițerul de legătură la Siófok⁷⁷. Printre altele, în „fișa postului” erau incluse și următoarele sarcini: identificarea oricăror semne de pregătire a unor treceri frauduloase a frontierei, identificarea de fapte și gesturi comportamentale care ar fi putut avea importanță operațională cu referire la activități antistatale. Pe lângă acestea, cuplul avea sarcina de a informa asupra dispoziției generale a turiștilor; de a fi atenți la opiniile exprimate de cetățenii maghiari și RDG-iști și de a răspunde la solicitările venite de la alte departamente ale MfS prin intermediul ofițerilor de legătură⁷⁸.

Spre deosebire de planificarea făcută, din dosar aflăm că între 12 și 31 iulie 1987 cei doi erau deja „în vacanță” la Fonyód, fiind cazați într-un apartament privat⁷⁹. Cazarea cuplului într-un astfel de loc se explica prin natura misiunii lor: trebuiau să monitorizeze un individ al cărui loc de cazare la Balaton era cunoscut de MfS. Prin urmare, era important ca cei doi să fie cazați lângă „obiectiv”, acest aspect diminuând orice suspiciune care ar fi putut să apară⁸⁰.

În total au fost înregistrate 16 rapoarte cu descrieri detaliate despre strategia de învăluire a obiectivului cu numele de cod „Zwerg”, care ar putea fi subiectul unui film de spionaj. În spatele tuturor acestor scenarii lipsite de sens, putem observa cum departamentele din Ungaria ale MfS conclucrau efectiv⁸¹. Modul în care cuplul a intrat în legătură cu familia vizată dovedește un nivel de profesionalism foarte ridicat. Au observat casa închiriată de „obiectiv” și au căutat o casă de închiriat în apropiere – de preferință vizavi de cea aleasă de „obiectiv”. Au primit promisiunea că vor avea acces într-un apartament de închiriat, cu condiția ca cei care anterior anunțaseră că vor să îl închirieze nu vor veni în ziua următoare. Al doilea raport informativ prezintă detalii referitoare la modul cum a reușit „Klaus Heinig” să ocupe apartamentul care s-a dovedit a fi cel mai potrivit din punctul de vedere al desfășurării operațiunii și cum a încercat să intre în legătură cu familia vizată:

Luni (13 iulie 1987) am sosit pe strada Napsugár în jurul orei 18.20 p.m. Am primit cheile casei unde urma să locuiesc. Când am început să car bagajele din camion, Zwerg și întreaga sa familie au sosit cu mașina.

Am salutat și l-am întrebat dacă se pricepe la mașini cu motoare în doi timpi. Răspunsul a fost negativ. I-am explicat că aveam ceva probleme cu carburatorul – ceea ce corespundea

75. BStU MfS AIM 15610/91, „Klaus Heinig” T. I./2, f. 102.

76. BStU MfS AIM 12945/91, „Claudia Kaufmann” T. I./1, ff. 18-19, 66-70, 274.

77. BStU MfS AIM 15610/91, „Klaus Heinig” T. I./2, f. 102.

78. *Ibidem*, f. 103.

79. BStU MfS AIM 15610/91, „Klaus Heinig” T. II./6, ff. 299-301.

80. *Ibidem*, f. 302.

81. *Ibidem*, ff. 302-320.

realității. Am mai schimbat câteva cuvinte despre bănci, unde se pot schimba bani, aprozare din apropiere și magazine de delicatături și apoi ne-am luat la revedere. Mai târziu, el și familia sa au petrecut seara pe terasă și făcând o plimbare între 19.30 și 20.30 p.m.

„Klaus Heinig”⁸²

Pe lângă detalii referitoare la modul în care a decurs contactarea și stabilirea de relații de prietenie cu familia vizată, următoarele rapoarte au inclus informații despre călătoriile și întâlnirile lui „Klaus Heinig” – pe care cu viclenie le-a împletit cu întâlnirile cu „obiectivul” și familia acestuia. Astfel, rapoartele conțin în paralel atât informații despre întâlnirile de socializare, cât și o „cronică” a activităților de vacanță ale unei familii RDG-iste obișnuite:

La ora 9.00 a.m., „Zwerg” și familia au luat micul dejun pe terasă. M-am dus în fața casei și m-am prefăcut că sunt ocupat cu carburatorul – asigurându-mă că sunt văzut de Zwerg. Mi-a făcut semn cu mâna; l-am întrebat ce mai fac.

După micul dejun, el și fiica sa au venit spre mașina mea și au observat încercările mele de a o repara. Apoi s-au îndreptat spre plajă. S-a prezentat drept și a spus că este tehnician electronist. În timp ce stăteau în picioare lângă mașină, i-am explicat că am nevoie să repar mașina până vineri, deoarece urma să o iau pe prietena mea din Budapesta. A spus că urma să se întâlnească cu un prieten de-al său miercuri, care e mecanic de camioane – s-ar putea ca el să mă poată ajuta.

„Zwerg” m-a întrebat cum am pus mâna pe o Barkas⁸³.

Pe la 17.00 p.m., familia s-a întors de pe plajă.

„Zwerg” s-a îndreptat spre mine și m-a întrebat dacă mașina era în regulă. Apoi, familia și-a petrecut seara pe terasă. De la 19.00 p.m. la 19.30 p.m. s-au plimbat toți trei împreună. Apoi au stat pe terasă până la 21.30 p.m. [...]

„Zwerg” mi-a dat de înțeles că miercuri (15 iulie) se va organiza un așa-numit „târg de pulovere” în apropiere și intenționa să-l viziteze împreună cu familia. L-am întrebat dacă este posibil să-i însoțesc și a fost de acord⁸⁴.

Următorul raport oferă detalii despre deja faimosul „târg de pulovere” de la Fonyód, de unde „Zwerg” și-a cumpărat LP-uri. După spusele agentului, era pentru a opta oară în Ungaria⁸⁵. Ușurința cu care „Klaus Heinig” și-a oferit mașina pentru călătoria cu familia obiectivului este uimitoare. Pentru început, el trebuia să conducă până la Siófok pentru a-l întâlni pe ofițerul de legătură, apoi a trebuit să meargă la Budapesta pentru a-și lua prietena – informatoare⁸⁶. Prezentarea prietenei sale familiei lui „Zwerg” a fost ceva firesc. „Zwerg” le-a spus acestora despre o plajă gratuită nou-deschisă pe care o descoperise și pe care cele două familii au vizitat-o împreună ziua următoare⁸⁷.

Următoarele rapoarte descriu foarte detaliat aproape fiecare moment al vacanței. Astfel, începând cu a patra zi după sosirea „Claudiei Kaufmann”, cuplul și familia „obiectivului”

82. *Ibidem*, f. 303.

83. Barkas (B 1000) – automobil van fabricat în RDG.

84. BStU MfS AIM 15610/91, „Klaus Heinig” T. II./6, f. 304.

85. *Ibidem*, f. 305.

86. *Ibidem*, f. 306.

87. *Ibidem*, f. 307.

și-au făcut obiceiul de a merge împreună la plajă și de a-și petrece serile împreună⁸⁸. În **a cincea seară**, „Zwerg” i-a mărturisit lui „Klaus Heinig” că el și soția sa au lucrat pentru poliția RDG. Agentul nu s-a arătat deranjat: l-a asigurat pe prietenul său că acest detaliu nu le va afecta relația – cu atât mai mult cu cât acesta era și motivul pentru care el și prietena lui trebuiau să supravegheze familia „obiectivului”⁸⁹. Unul dintre rapoartele cuplului prezintă faptul că cei doi au făcut împreună cu familia „obiectivului” un tur în jurul localității Balatonlelle, unde trebuiau să verifice dacă ținta următoarei lor misiuni sosise, conform planului⁹⁰. După ce au petrecut vacanța împreună, cuplul și familia lui „Zwerg” au făcut schimb de adrese; în final, în ultima seară, ei au discutat cum, în drumul de întoarcere spre casă, urmau să campeze în Cehoslovacia, unde „Zwerg” cunoștea un loc foarte bun⁹¹.

Pe parcursul celor două săptămâni de control operativ, cuplul nu a scris numai rapoarte, dar a pregătit și două sinteze de evaluare a „obiectivului”, în care au fost incluse amendamente de la ambii informatori⁹². Potrivit caracterizării, „Zwerg” era prietenos, totuși o persoană introvertită, ale căror opinii politice erau dificil de identificat și cu care era imposibil să intri într-o dispută. Era foarte preocupat de colecția sa de LP-uri, deși nu vorbea atât de mult despre acest subiect⁹³.

Fiecare raport conținea informații despre programul zilnic al familiei „obiectivului” – iar după părerea MfS, cheltuielile ridicate erau un semn al unei colaborări cu Serviciile Secrete din Germania de Vest, care desigur era recompensată în bani. „Klaus Heinig” a subliniat faptul că „Zwerg” nu arătase niciun interes față de turiștii din Germania de Vest, nici măcar în momentul în care informatorul însuși a intrat în dialog cu aceștia sau și-a cumpărat produse media occidentale.

După lectura celor două rapoarte-sinteză devine cert – ca și cum nu ar fi fost evident tot timpul – că activitățile zilnice ale lui „Zwerg” și ale familiei sale nu aveau nimic de-a face cu operațiuni ilegale sau cu legături secrete cu RFG. Dovezile remarcabile despre „nimic” ar putea duce la o întrebare firească: a avut vreun sens finanțarea unei vacanțe de două săptămâni pentru un cuplu, doar pentru a primi rapoarte și informații detaliate despre familii care își petrec timpul pe terase sau se distrează pe plajă?

Cu toate acestea, vacanța celor doi informatori nu s-a încheiat odată cu plecarea familiei lui „Zwerg”.

Este interesant că, pe parcursul supravegherii generale a malurilor sudice ale lacului Balaton, cuplul avea ca sarcină să stabilească legături și cu turiștii din Germania de Vest, aflați în vacanță pentru a se reîntâlni cu familiile și prietenii. În mod absurd, ei au prezentat în rapoarte informații despre aceste întâlniri la fel de detaliate precum cele despre turiștii din RDG, chiar dacă informațiile respective nu aveau oricum vreo importanță din punctul de vedere al MfS⁹⁴.

MfS a acoperit integral costurile de vacanță ale cuplului la Balaton în 1987. Mai mult decât atât, suma alocată acestora a fost semnificativ mai mare decât cea din anul precedent.

88. *Ibidem*, ff. 308, 311-312, 314-316.

89. *Ibidem*, ff. 309-310.

90. *Ibidem*, f. 313.

91. *Ibidem*, f. 316.

92. *Ibidem*, ff. 317-320.

93. *Ibidem*.

94. *Ibidem*, ff. 323-324, 326-328.

Se pare că, deși RDG nu crescuse cuantumul sumelor în valută care puteau fi scoase din țară, așa-numiții „bani de călătorie” în cazul cetățenilor de rând, în privința informatorilor situația era cu totul alta⁹⁵.

În următorul sezon, în 1988, MfS a planificat să le încredințeze celor doi agenți două misiuni: în iunie urmau să petreacă trei săptămâni la Balaton, în timp ce în partea a doua a verii urmau să stea o lună întregă în Budapesta – desigur, pe cheltuiala Stasi⁹⁶. A doua misiune ar fi urmat să se desfășoare în campingul Tünderhegy din Zugliget; detaliile misiunii, inclusiv locurile de întâlnire și parolele, urmau să fie stabilite înainte de sosirea lor în Budapesta⁹⁷. În ciuda acestei planificări minuțioasă, dosarele indică faptul că cei doi au avut doar o misiune, în perioada 24 iulie – 14 august 1988, când au fost cazați la campingul privat Sellő, în Balatonzamárdi⁹⁸.

Rapoartele despre misiunea de la Balaton din 1988 nu sunt despre un singur obiectiv, documentele relevând că s-au făcut mai multe observații în paralel. Majoritatea acestora se regăsesc într-un dosar ce conține rapoarte de control privind operațiunile⁹⁹, ceea ce ne ajută să reconstituim un puzzle format din diferite cazuri particulare. Chiar și așa este dificil să se recompună întreaga poveste: deseori, motivele sau consecințele procesului de monitorizare desfășurat în afara granițelor RDG sunt neclare.

Potrivit raportului-sinteză de evaluare de la finalul sezonului, „Klaus Heinig” a predat un total de nouă rapoarte privitoare la șase cazuri independente, două dintre acestea presupunând și o monitorizare individuală, ele fiind preluate de la departamentele MfS¹⁰⁰. Ca de obicei, rapoartele erau scrise cu acuratețe, conținând descrieri detaliate ale vieții de zi cu zi a celor care erau în vacanță. Există și de această dată foarte puține informații relevante din punct de vedere operativ. Una dintre misiunile informatorului a fost să urmărească o femeie ce lucra ca ghid în Balatonföldvár și cu care „Klaus Heinig” încercase să intre în legătură, invitând-o la o întâlnire. În ciuda așteptărilor, informatorul a fost respins, lucru ce l-a uimit și despre care a relatat în detaliu: „În cele din urmă, mi-a arătat clar că nu vedea nicio perspectivă în legătură cu o eventuală relație. Mi-a spus că este căsătorită și că nu ar merita să riște nimic pentru mine”¹⁰¹.

Rapoartele informative scot la iveală, de asemenea, și unele aspecte referitoare la economia semi-legală din Ungaria. Când a campat la Sellő, „Klaus Heinig” a aflat de la una dintre „țintele” sale că era un dentist maghiar ce îi trata pe cei din Occident, fiind plătit în mărci vest-germane. Acest tip de informație nu mai surprindea pe nimeni în 1988 – cu excepția semi-oficialilor Stasi din Germania de Est¹⁰². În această perioadă, să vezi familii din cele două Germanii câmpând împreună la lacul Balaton sau turiști făcând comerț cu obiecte de uz casnic est-germane reprezentau realități acceptate, situații naturale și firești când era vorba de a petrece vacanța la plajă¹⁰³.

95. BStU MfS AIM 15610/91, „Klaus Heinig” T. I./2, f. 102.

96. *Ibidem*, f. 109.

97. *Ibidem*, f. 129.

98. BStU MfS AIM 15610/91, „Klaus Heinig” T. II./7, ff. 135-136.

99. BStU MfS HA VI. nr. 4434.

100. BStU MfS AIM 15610/91, „Klaus Heinig” T. II./7, f. 136.

101. *Ibidem*, f. 137.

102. *Ibidem*, f. 142.

103. *Ibidem*, ff. 143-147.

În vara anului 1989, mai întâi la finalul lunii mai și apoi la finalul lunii iunie, „Klaus Heinig” a petrecut de două ori câte trei săptămâni în Ungaria, fiind angajat la campingurile Sellő și Aranypart. În vara „fatală”, el era deja plecat din țară, din 16 iulie. Așadar, el nu a fost prezent pentru a raporta despre evenimentele din august și de la începutul lunii septembrie sau despre escaladarea tensiunilor¹⁰⁴. Și în 1989, misiunile sale erau asemănătoare celor din anii anteriori: trebuia să asigure supravegherea operativă a două obiective – iar la final a predat peste 11 rapoarte despre aceste cazuri¹⁰⁵.

Rapoartele din iunie și iulie nu anunțau că ar fi putut izbucni vreun eveniment. La o privire mai atentă asupra dosarelor, se pot observa aceleași descrieri monotone despre familiile din Germania de Est și de Vest care își petreceau vacanțele împreună; mașinile din RDG și RFG erau parcate unele lângă celelalte; copiii germanilor din cele două țări se jucau împreună toată ziua. În raportul din 30 iunie a apărut ceva interesant: doi tineri est-germani căutau pe cineva care i-ar fi putut ajuta să achiziționeze pașapoarte vest-germane pentru a părăsi țara, cu destinația Austria. Acesta a obținut informația datorită faptului că a acceptat invitația la un pahar de șampanie pe care i-a făcut-o unul dintre cei doi domni, acesta din urmă fiind curios să afle dacă nu cumva „Klaus Heinig” l-ar fi putut ajuta să obțină un pașaport¹⁰⁶.

Ultimul document din perioada activității sale ca angajat cu normă întregă datează din 1 decembrie 1989 și este documentul prin care se încheie în mod oficial relațiile sale neoficiale cu MfS, după o colaborare de 21 de ani¹⁰⁷.

„Klaus Heinig” a lucrat așadar ca informator pentru MfS mai bine de două decenii și a devenit informator „cu normă întregă” datorită faptului că și-a folosit capitalul cultural, abilitățile și calitățile personale. Cariera sa de informator nu a implicat o acumulare conștientă și sistematică de capital cultural și social de dragul familiei sau al unei bunăstări personale, așa cum s-a văzut că s-a întâmplat în cazul „Rounder”, care a profitat din plin de o conversie de capital pentru a părăsi țara în serviciul căreia fusese. Cu toate acestea, sursa principală de venit a lui „Klaus Heinig” a fost reprezentată tocmai de capitalul cultural pe care l-a acumulat timp de 21 de ani. Astfel, ascensiunea sa ca informator s-a datorat valorificării avantajelor oferite de experiența profesională și unei creșteri permanente a calităților și abilităților profesionale datorate colaborării cu Stasi. Pentru că era o persoană de încredere, curajoasă, atentă la detalii și eficientă, a fost recompensat cu sarcini „ușoare” și cu o remunerație mai bună. De altfel, statutul informatorilor trimiși în Germania de Vest nu putea fi comparat cu statutul celor de la Balaton. Pe baza dosarelor lui „Klaus Heinig”, putem presupune că acesta și-a făcut o strategie de viață pornind de la colaborarea sa cu Stasi, iar cariera sa de informator avea o importanță egală cu faptul de a fi un simplu cetățean.

104. *Ibidem*, f. 218.

105. *Ibidem*, ff. 219-220.

106. *Ibidem*, ff. 221-233, 235-236.

107. BStU MfS AIM 15610/91, „Klaus Heinig” T. I./2, f. 73; o lună și jumătate mai târziu, sediul central al Serviciului de informații a fost atacat de protestatari care au cerut publicarea tuturor dosarelor și desființarea completă a Stasi – un eveniment cu efect decisiv pentru carierele angajaților și informatorilor, oficiali sau neoficiali; Jens Gieseke, *op. cit.*, p. 261.

Concluzii

Cele două cazuri analizate mai sus au în comun câteva caracteristici: ambele au în centru un bărbat sau un stâlp al familiei care a decis să intre în lumea serviciilor secrete din considerente ce țin de asigurarea existenței de zi cu zi. Ambii bărbați au avut sub observație „în direct” planuri de călătorie și de vacanță. Ei au furnizat serviciilor secrete informații despre cetățenii care, pentru a scăpa măcar temporar de dictatură, se pregăteau să-și petreacă concediile în vest sau, în cazul turiștilor din RDG, în unele țări socialiste mai „vestice”, cum era Ungaria. Dreptul de a călători și retragerea acestui drept erau unele dintre mijloacele cele mai importante de autolegitimare ale statelor. Prin urmare, niciuna dintre țări nu avea suficientă încredere în cetățenii săi pentru a le permite să călătorească într-o țară străină fără o „supraveghere” adecvată. Cu toate acestea, în rapoartele care făceau referiri la momente de relaxare petrecute pe plajă sau la cumpărături inocente în aprozarele locale cu greu puteau fi identificate informații relevante sau cel puțin utile pentru poliția politică.

Analizând dosarele celor doi informatori, este evident că aceștia au activat în continuare în cadrul serviciilor secrete pentru o perioadă atât de lungă de timp din considerente ce țin de beneficiile pe care le aveau. Unul dintre ei s-a folosit de această relație pentru a-și planifica fuga în Occident, iar celălalt a găsit siguranța și confortul pe care i le oferea îndeplinirea sarcinilor primite. Cu toate acestea, putem considera că scopul lor a fost reprezentat de asigurarea veniturilor, crearea unei baze financiare solide pentru ei și familiile lor și (în cazul „Rounder”) asigurarea unui potențial viitor mai bun pentru copiii săi.

Viețile lor sunt totuși diferite într-o anumită privință. În timp ce „Rounder” lucra cu normă întreagă pentru IBUSZ și cariera sa de informator era una neoficială și cu normă redusă, „Klaus Heinig” era angajat de către MfS ca informator cu normă întreagă și, spre deosebire de „Rounder”, slujba sa la RDDR era una secundară. Totuși, ambii și-au câștigat posturile în agențiile de stat care se ocupau cu călătoriile – IBUSZ și RDDR – datorită colaborării lor cu serviciile secrete. Astfel, familiile ambilor informatori se puteau bucura de beneficiile financiare și de siguranța vieții de zi cu zi datorate cooperării stâlpilor familiilor cu statul.

Desigur, dacă analizăm dosarele unor informatori obișnuiți, este foarte dificil să separăm beneficiile traiului zilnic de cele sociale (spre exemplu, promovarea profesională, obținerea unui apartament etc.) care rezultă din colaborarea cu poliția politică; oricum, în cazul informatorilor cu normă întreagă, traiul zilnic, viețile acestora și practic întreaga lor existență depindeau în întregime de munca pe care o prestau pentru serviciile secrete.

Cele două destine prezentate arată că orice tip de colaborare cu poliția politică se poate interpreta ca o strategie socială sau, în aceste cazuri specifice, una de acumulare de capital „de colaborare”. Totuși, nu se poate nega faptul că ambele cariere pot reprezenta exemple tipice pentru felul în care s-a produs conversia de capital, respectiv pentru modul în care cooperarea constantă a informatorului i-a folosit acestuia ca bază pentru obținerea de beneficii economice sau care țin de existența de zi cu zi.